

Sosiaalipsykologian dosentti Atte Oksanen:

”Jokelan ja Kauhajoen koulusurmaajista oli hajanaista tietoa etukäteen, mutta sitä ei osattu yhdistää ajoissa”

Sosiaalisia suhteita Jokelan ja Kauhajoen paikallisyhteisöissä koulusurmien jälkeen tutkiva sosiaalipsykologian dosentti Atte Oksanen Tampereen yliopistosta on sitä mieltä, että koulusurmat olisivat olleet estettävissä, mikäli surmaajien suunnitelmia, taustaa ja mielentilaa koskenut hajallaan ollut informaatio olisi osattu ajoissa yhdistää. Kummallakin ampujalla oli ollut mielenterveydellisiä ongelmia, joihin ei ollut tarjottu riittävää hoitoa.

”Tietenkin on jälkiviisasta sanoa näin, mutta koulusurmien yhteydessä tapahtuneet virheet olivat niin ratkaisevia. Nämä tapaukset on nähtävissä tragedioiksi myös ennaltaehkäisemisen epäonnistumisen kannalta”, Oksanen täsmentää.

tunut useita virhearviointeja, joissa koulusurmaajien ongelmia tai epäilyttävää käytöstä ei ollut otettu riittävän vakavasti. Surmaajien ystävät ja koulu- toverit olivat olleet heistä huolissaan jo ennen tekoja. Tieto huolesta oli myös välitetty aikuisille, esimerkiksi Jokelan koulukeskuksen erityisnuorisotyöntekijälle, joka oli kertonut tiedon rehtorille.

Molemmissa tapauksissa oli tapah-

- Kauhajoen ampujaa olivat omat

kaverit vannottaneet, että ethän vaan tee sillä aseella mitään. Molemmat tekijät olivat ennen tekoaan levittäneet internetiin voimakkaasti väkivaltaista materiaalia, joka ainakin osin oli yhdistettävissä heihin.

Jokelan ampuja oli lähettänyt YouTubeen aseenkäsittely- ja masennuslääkevideonsa. Jälkimmäisessä oli viitattu Yhdysvalloissa tapahtuneisiin Columbinen ja Virginia Technin kouluammuskeluihin. YouTubeessa oli julkaistu myös video, missä oli varoitettu kyseisten videoiden tekijästä ja kehoitettu ottamaan yhteyttä poliisiin.

Vuotta ennen Kauhajoen koulusurmia ampuja oli jäänyt kiinni ratti-juopumuksesta, minkä perusteella poliisi olisi voinut evätä häneltä aseluvan. Päivää ennen surmia poliisi haastatteli ampujaa YouTubeessa julkaistun ammuskeluvideon takia, mutta ei takavarikoinut asetta eikä evännyt aseennhallussapitolupaa.

Kummallakin ampujalla oli taustallaan mielenterveydellisiä ongelmia ja kokemuksia koulukiusaamisen kohteeksi joutumisesta. Jokelan surmaaja oli käyttänyt paniikkihäiriöön määrättyjä mielialalääkkeitä. Kauhajoen ampuja oli kärsinyt masentuneisuudesta ja käyttänyt runsaasti alkoholia.

- Kumpikin oli hakenut ongelmiinsa apua. Hoito halutussa muodossa oli kuitenkin tavallaan evätty. Jokelan ampujan vanhemmat halusivat pojalleen lähetteen nuorisopsykiatrian puolelle, mutteivät saaneet sitä. Kauhajoen surmaaja tapasi kyllä psykiatrista hoitajaa, mutta ei koskaan psykiatria itseään.

Jokelan koulukeskukseen marras-

kuussa 2007 kohdistuneessa aseellisessa hyökkäyksessä kuoli ampujan itsensä lisäksi kahdeksan muuta henkilöä. Kauhajoella Seinäjoen koulutuskuntayhtymän tiloissa tapahtuneessa välikohtauksessa syyskuussa 2008 sai surmansa ampujan lisäksi kymmenen ihmistä.

- Jokelassa ja osin myös Kauhajoella oltiin hämmentyneitä eikä ymmärretty, millaisen ilmiön kanssa ollaan tekemisissä. Tietoa oli saatavilla paljon, mutta hajanaista tietoa ei osattu yhdistää, minkä vuoksi ehkäiseviin toimenpiteisiin ei ryhdytty, Oksanen tiivistää.

Suomalaiset surmaajat tunsivat hyvin verilöylyt Yhdysvalloissa

Atte Oksasen ja taloussosiologian professorin Pekka Räsänen johtama Arkielämä ja epävarmuus, Sosiaaliset suhteet Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen -tutkimusprojekti on osa kansainvälistä tutkimuskonsortiota Social Relations and Community Solidarity: An International Comparative Analysis. Yhdysvaltalaisen yhteistyöprojektin johtajina toimivat professorit John Ryan ja James Hawdon Virginia Technin sosiologian laitokselta. Aloite yhteiseen tutkimukseen tuli amerikkalaisilta, ja he myös rahoittivat ensimmäisen Jokela-aineiston keruun.

Konsortion tavoitteena on tuottaa kansainvälisesti vertailukelpoista tietoa paikallisyhteisöjen toipumisprosessista ja sosiaalisten suhteiden uudelleenrakentumisesta neljän viimeaikaisen ampujistatapauksen - Virginia Tech (USA, 2007), Jokela (Suomi, 2007), Omaha (USA, 2007) ja Kauhajoki (Suomi, 2008) - jälkeen.

Yhdysvaltojen ja Suomen lisäksi

koulusurmatutkimusta tehdään aktiivisesti Saksassa, missä on tapahtunut viimeisen 10 vuoden aikana kymmenkunta vakavaa, kuolonuhreja vaatinutta iskuja kouluihin. Niiden lisäksi siellä on koettu lukuisia vastaavia tapauksia, joissa on välttytty kuolonuhreilta.

Columbinen lukiossa Coloradossa vuonna 1999 tapahtunut, 15 ihmisen kuolemaan johtanut verilöyly on ehkä kansainvälisesti tunnetuin koulusurmatapaus. Sitä on tutkittu Yhdysvalloissa runsaasti, suureksi osaksi yksilöpsykologisesta tai median näkökulmasta. Käsillä olevassa tutkimuksessa ei keskitytä tekijöihin tai välittömiin uhreihin, vaan mielenkiinto kohdistetaan laajempaan paikallisyhteisöön.

Jokelan ja Kauhajoen ammuskelijat tunsivat hyvin Yhdysvalloissa tapahtuneet koulusurmat. He olivat erityisen kiinnostuneita Columbinen joukkomurhasta ilmaisten verkkoyhteisöissä ihailunsa sitä kohtaan. Mutta heidän toiminnastaan löytyy yhdistäviä piirteitä

myös Virginia Tech -yliopiston kampuksella huhtikuussa 2007 tapahtuneeseen, 33 kuolonuhria vaatineeseen verilöylyyn.

- Virginia Technin murhaaja jätti jälkeensä oman mediapakettinsa kuten suomalaisetkin myöhemmin tekivät. Tosin kampussurmaaja käytti pakettinsa lähettämiseen mediayhtiöille tavallista postia, kun taas suomalaissurmaajat osasivat käyttää taitavammin sosiaalista mediaa ja jättivät pakettinsa verkkoon, Oksanen toteaa.

Muitakin yhdistäviä tekijöitä amerikkalaisiin joukkomurhiin on. Yhdysvaltain salaisen palvelun ja FBI:n kartoittaessa 1980- ja 1990-luvuilla tapahtuneita koulusurmia kävi ilmi, että yli puolella koulusurmaajista oli tekojensa motiivina kosto. Iskuista kolme neljäsosaa oli ollut harkittuja tai suunniteltuja ja kahdessa kolmasosassa tapauksista tekijät olivat kokeneet tullessaan jossain vaiheessa kiusatuiksi, uhatuiksi tai nöyryytetyiksi.



Atte Oksanen mukaan suomalainen media oli Kauhajoella ottanut opikseen Jokelassa tapahtuneista ylilyönneistä. Mutta uhrien omaisten surulla mässäilyä välttellessään tiedotusvälineet tekivät tahtomattaan koulusurmaajalle palveluksen: tekijä itse sai haluamansa julkisuuden ja ikonisen aseman.

Heikki Ylikangas ja Kari Uusikylä:

”Koulukiusaamista on ollut aina”

Suomalaiset koulusurmatapaukset ovat herättäneet keskustelua kouluväkivallasta ja koulukiusaamisesta. Sen merkitystä näiden surmaajien kehityshistoriassa ei voida vähätellä, mutta useimmat tutkijat ovat haluttomia korostamaan ilmiötä liiaksi.

Rikollisuuden historiaan perehtyneen ja suomalaisten sotahistoriasta paljon kirjoittaneen emeritusprofessorin Heikki Ylikankaan mielestä koulukiusaamista on ollut aina. Joko kiusaaminen on nykyään lisääntynyt tai sen sitetäminen on vähentynyt. Ilmiöllä on selvä-tikin yhteys koulusurmiin, mutta Ylikankaan mukaan on epäselvää, missä määrin sillä on vaikutusta.



– Internetissä julkaistavaa materiaalia tulisi kontrolloida paremmin. Myös turvallisuutta uhkaavien viestien erottaminen sellaisesta aineksestä on vaikeaa, Heikki Ylikangas toteaa.

– Hälinä luokissa on tutkimustiedonkin mukaan kasvanut. Näin avointa kiusaamista voi esiintyä luokissa oppituntienkin aikana. Toisaalta opettajien kyky valvoa oppilaiden käytöstä on monistakin syistä heikentynyt.

Ylikankaan mielestä koulussa korostuu eristämisen, erilleen ja yksinäisyyteen joutu-



– Siihen pimeyteen koulusurmaajan sisimmässä on vaikea kenenkään nähdä, Kari Uusikylä sanoo.

misen kokeminen ”tuhoavana voimana” juuri sen takia, että koulu on lapsille ja nuorille jokapäiväinen yhteisöllinen tila. Kontrasti voi olla yksinäiselle vaikea kestää.

Lahjakkuutta ja luovuutta tutkinut kasvatustieteen emeritusprofessori Kari Uusikylä pitää valitettavana sitä, että kiusaaminen koulussa on yleistynyt. Se, että joistakin tulee murhaajia, tapahtuu kuitenkin monista erisyistä. Siihen pimeyteen nuoreen sisimmässä on vaikea kenenkään nähdä.

– Mutta yksi tällainen laukaiseva tekijä voi olla nuoren kokemus siitä, että hän ei kelpaa ja kukaan ei välitä. Tällaisen kehityskulun estämiseksi hoitoon tai terapiaan ohjaaminen pitäisi tapahtua nopeasti jonkinlaisen matalan kynnyksen paikan kautta. Lääkeresepit eivät ratkaise näitä ongelmia.

Uusikylä korostaa perheen merkitystä ja varhaisen puuttumisen tärkeyttä. Aikaisemmin Suomella oli varaa huolehtia perheistä esimerkiksi neuvolajärjestelmän kautta. Nyt lyödään laimin myös kouluterveydenhoitoa.

– Kertoohan sekin jostain, että Suomen kokoisessa maassa on 12 000 huostaanotettua lasta ja yhteensä 17 000 kodin ulkopuolelle sijoitettua lasta, Uusikylä muistuttaa. •

Korkeakouluille oma turvallisuus- käsikirja

Jokelan, Kauhajoen ja Myyrmannin tapausten jälkeen syntyi pelko opiskelu- ja työrauhan vakavasta häiriintymisestä ja vakavien vakivaltaatekojen mahdollisuudesta korkeakouluissa. Opetusministeriön aloitteesta lähdettiin marraskuussa 2008 valmisteamaan korkeakouluille ohjeistoa ja toimintamallia vakavien väkivaltatilanteiden varalle.

Tehtävän koordinointi annettiin Laurea-ammattikorkeakoulun SID Security Laboratorylle. Runsaan vuoden kestänyt kehittämishanke päättyi maaliskuussa 2010. Työryhmien työskentelyn, asiantuntijahaastattelujen, seminaarien ja muun lähteaineiston pohjalta koottiin keskeisimmät suositukset omatoimisen turvallisuuden kehittämiseksi korkeakouluissa käsikirjaksi Korkeakoulun turvallisuuskäsikirja – vakavien henkilöriskien hallinta.

Käsikirjan sisältöön on vaikuttanut laaja joukko eri alojen osaajia, joiden näkökulmat ja ideat on työstetty yhteiseksi näkemykseksi muun muassa työpajatyöskentelyn kautta. Sisältö on rajattu käsittämään vain vakavat väkivalta- ja uhkatilanteet ja erityisesti niiden ehkäisyyn pyrkivät toimintamallit.

Viranomaisyhteistyöllä ja turvaverkoilla suuri merkitys

Käsikirja suosittelee turvallisuusjärjestelmää rakennettaessa turvallisuuskoordinaattorin ja korkeakoulun oman turvaryhmän nimeämistä. Suomessa lähes jokaisella korkeakoululla on hyvin organisoitu, toimiva kriisiryhmä ja henkisen avun kriisisuunnitelmat tukemassa ryhmien työtä.

Turvallisuuden johtamisen vastuu on rehtorilla. Monitoimijariskien hallinta perustuu selkeästi johdettuun ja organisoituun yhteistyöhön, jossa viranomaisyhteistyöllä ja turvaverkoilla on suuri merkitys. Korkeakoulun turvallisuustyö on osa kunnan kokonaisturvallisuutta, jota hallinnoidaan paikallisen turvallisuustyön kautta.

Kunnat ovat uudistamassa paikallisia turvallisuussuunnitelmia ja valtioneuvoston asettaman tavoitteen mukaisesti ne olisi käsiteltävä valtuustoissa vuoden 2010 loppuun mennessä. Yhteistyön aloittaminen on nyt ajankohtaista ja tehokasta.

Jokelan ja Kauhajoen tapahtumien jälkeen lukuisissa korkeakouluissa jouduttiin käsittelemään eriasteisia suoria, epäsuoria, ehdollisia tai välillisiä uhkauksia. Jokaisen korkeakoulun tehtävänä on puuttua ennalta sovitulla tavalla kaikkeen sellaiseen toimintaan, jossa joku tai jotkut joutuvat uhkaavan käyttäytymisen tai uhkauksen kohteeksi.

Seuraavassa vain muutama käsikirjan keskeisimmistä suosituksista:

- kaikkiin korkeakouluihin perustetaan opiskelijoiden hyvinvointiryhmät ja turvaryhmät
- korkeakoulut ja viranomaiset perustavat paikallisen konsultoivan yhteistyöryhmän
- terveysviranomaisille velvollisuus ilmoittaa poliisille korkeakoulun rehtorille välitettäväksi tieto siitä, että opiskelija tai henkilökunnan jäsen voi vakavasti vaarantaa korkeakoulun turvallisuutta
- jokaiselle korkeakoululle yhteisölliset pelisäännöt (järjestyssäännöt), joissa määritellään mm. suhtautuminen opiskelurauhan rikkomiseen ja rikoksen tunnusmerkitöt täyttyviin tekoihin
- turvallisuustoiminnot jalkautetaan koulutustilaisuuksissa (yhteistyössä poliisin, pelastustoimen, kuntien turvallisuustoimijoiden ja aluehallintovirastojen kanssa)
- perustetaan pysyvä korkeakouluturvallisuuden neuvottelukunta.

Korkeakoulun turvallisuuskäsikirja –
vakavien henkilöriskien hallinta
kokonaisuudessaan:
<http://www.korkeakouluturvallisuus.fi/>

Sisäasiainministeriön asettaman oppilaitosten turvallisuustyöryhmän raportti:
[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/6302A1CE9D552758C22576B0002390F2/\\$file/402009.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/6302A1CE9D552758C22576B0002390F2/$file/402009.pdf)

Kiusaaminen on vain yksi elementti muiden joukossa

Miksi nämä suomalaiset nuoret miehet valitsivat tekojensa toteuttamispaikaksi nimenomaan koulun? Atte Oksanen kertoo Jokelan koulusurmaajan sanoneen eräässä nettikeskustelussa, että hän voisi tappaa monessa paikassa, mutta kun hän tekee sen koulussa, niin hän saa teollaan enemmän julkisuutta.

- Toteuttamalla teot kouluissa kyettiin herättämään enemmän järkytystä. Mutta toinen puoli selitystä Jokelan ja Kauhajoen tapauksissa on varmaankin se, että tekijöillä oli koulusta, erityisesti Jokelan surmaajan kohdalla, lähtökohteisesti huonoja kokemuksia.

- Laajempi kuva on koulusurmiin liittyvä ”kulttuurinen käsikirjoitus”. Kun veriteot tapahtuvat koulussa, ne yhdistyvät automaattisesti ketjuun samankaltaisia kansainvälisiä tapauksia, niin Columbinen koulusurmiin kuin lukuisiin ulkomaisiin elokuviin, joita tästä aiheesta on tehty.

Kansainvälisissä tutkimuksissa käytetään koulusurmien yhteydessä myös käsitettä severe targeted violence (vakava kohdistettu väkivalta), jolla tarkoitetaan tässä nimenomaan kouluinstituutiota vastaan kohdistettuja iskuja. Oksanen mielestä tämä viesti pitäisi jo sellaisenaan ottaa vakavasti.

- Monien eri tahoilla tehtyjen tutkimusten valossa suomalainen koulu ei näytä kovinkaan sopuisalta paikalta. Suomalaiset lapset eivät myöskään viihdy koulussa kauhean hyvin. Parantamalla kouluviihtyvyyttä ja lasten keskinäisiä välejä koulussa voitaisiin vaikuttaa

ehkäisevästi yleensäkin kouluväkivallan kehittymiseen.

Koulukiusaaminen on noussut niin koulusurmatutkimuksissa kuin julkisessa keskustelussakin voimakkaasti esiin tekoja selittävänä tekijänä. Oksanen kehottaa suureen varovaisuuteen perusteltaessa joukkomurhia kiusaamis-motiivilla. Suomalaisampujat tunsivat hyvin koulusurmaajien omista mediapaketeissaan esittelemät kiusaamiskokemukset.

- Verkkokeskusteluissakin on vakavissaan pohdittu, että eihän Jokelan surmaajassa ollut mitään vikaa, kiusaajien syytä koko asia. Vaikka kiusaaminen itsessään on vakava ongelma, niin täytyy aina tehdä selväksi, ettei minkäänlainen kiusaaminen tietenkään oikeuta tällaisiin tekoihin. Kiusaaminen on vain yksi elementti muiden selittävien elementtien joukossa.

Suomessa tehdään myös suremisesta byrokraattista

Arkielämä ja epävarmuus -projekti tekee kansainvälistä yhteistyötä useiden eri alojen asiantuntijoiden kanssa. Euroopassa yhteistyökumppani on professori Herbert Scheithauer Freie-Universität Berliinin kasvatustieteen ja psykologian laitokselta. Suomesta on mukana Nuorisotutkimusseuran/verkoston tutkijoita sekä useita tutkijoita Helsingin, Tampereen, Turun ja Jyväskylän yliopistoista.

Syksyllä 2008 tutkimusprojekti sai Emil Aaltosen säätiöltä 200 000 euron apurahan, jonka turvin työskentelyä tullaan jossain muodossa jatkamaan aina vuodelle 2012 saakka. Jokelan ja Kauhajoen paikallisyhteisöistä on kerätty kaksi

aineistoa, ensimmäinen puoli vuotta ja toinen puolitoista vuotta koulusurmien jälkeen. Vastaavat kyselyt on tehty myös Yhdysvalloissa. Tämän lisäksi tutkimusprojekti on mukana kansallisen hyvinvointiaiheisen survey-aineiston keruussa. Kysely on lähetetty 3 000 suomalaiselle.

Jo tässä vaiheessa tutkimusaineiston pohjalta voidaan todeta, että toipumisprosessit erosivat ensinnäkin suomalaisten ja amerikkalaisten yhteisöjen välillä selvästi, mutta mielenkiintoisesti myös jokelalaisten ja kauhajokisten välillä. Yhdysvalloissa korostettiin paikallisuutta ja yksilöllistä vastuuta eri tavoin kuin viranomaisluottamukseen vahvasti luottavassa Suomessa.

- Erityisesti Virginia Techin tapauksessa, Blacksburgin kaupungissa, tuotiin koko yhteisön suru esiin heti ja välittömästi. Uhrin olivat näkyvästi esillä. Keskiössä oli sureva yhteisö ja menetys, Oksanen selittää.

- Suomessa suremisesta tehdään helposti byrokraattista siinä mielessä, että meillä on siihen hyvin vähän julkisia tiloja. Kriisiterapia pyrkii järjestämään yksilöterapeuttista apua. Kirkko taas järjestää omia tilaisuuksiaan. Mutta sellaista viranomaisista vapaata vyöhykettä suremiseen ei ole olemassa.

Jokela ja Kauhajoki erosivat jo paikkakuntina toisistaan: Jokela on tiivis kylämäinen yhteisö, kun taas Kauhajoki on rakenteellisesti hajanainen ja koostuu monista pienistä kylistä. Voimakkaasti vaikuttava ero on se, että Jokelassa koulusurmaaja oli kotoisin paikkakunnalta ja kasvanut siellä, mutta Kauhajoella tekijä tuli yhteisön ulkopuolelta.

- Jokelassa koettiin syällisyyttä ja myös häpeän tunteita. Kauhajoella osa haastateltavista toi esiin, ettei tapahtunutta ollut käsitelty tarpeeksi ja se oli yhteisesti torjuttu. Tämä johtui osittain siitä, että paikalliset näkivät tapahtuneen ulkopuolisen heille tuomana ilmiönä, mikä olisi saattanut tapahtua missä tahansa muuallakin.

Markku Tasala

Arkielämä ja epävarmuus -tutkimusprojektin kotisivut ja valikoidut julkaisut:

http://www.soc.utu.fi/laitokset/sosiologia/tutkimus/projektit/everyday_life_and_insecurity/

• Oksanen, Atte; Räsänen, Pekka; Nurmi, Johanna & Lindström (2010) "This can't happen here!" Community Reactions to School Shootings in Finland. *Research on Finnish Society* 3, 19–27.

• Nurmi, Johanna; Räsänen, Pekka; Oksanen, Atte (2010) The norm of solidarity: experiencing negative aspects of community life after a school shooting tragedy. *Journal of Social Work* 10.

• Kiilakoski, Tomi & Oksanen, Atte (2010) Cultural and Peer Influences on Homicidal Violence: A Finnish Perspective. *New Directions for Youth Development* 32: 128 (Winter).

• Kiilakoski, Tomi & Oksanen, Atte (2010) Soundtrack of the School Shootings: Cultural Script, Music and Male Rage. *Young: Nordic Journal of Youth Research* 18.